

Fráter Adrienne

Magyar nyelv

a középiskolák számára

10

Mozaik Kiadó – Szeged, 2013

A digitális kommunikáció szövegtípusai

1

a) Párban dolgozzatok! A hagyományos írásbeli szövegtípusokhoz vagy az élőbeszédhez hasonlítanak-e inkább a felsorolt szövegtípusok? Döntsétek el, hová illenek a skálán!

1. e-mail	5. a hírportálok hírei
2. chatelés	6. a Wikipédia szócikkei
3. SMS	7. kommentek
4. blogbejegyzés	8. poszt egy közösségi portálon

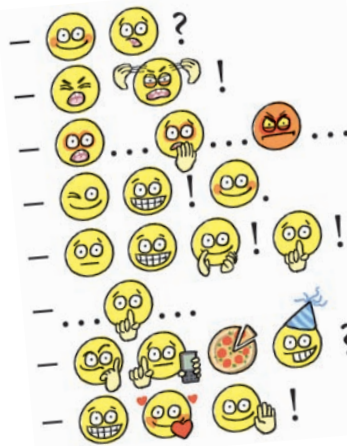
élőbeszéd

hagyományos írásbeli szövegtípus

b) Soroljátok fel, milyen szempontokat vettetek figyelembe, amikor eldöntöttétek a szövegtípusok helyét a skálán!

2

a) Párban dolgozzatok! Írjatok hagyományos párbeszédet, amely megfelel az alábbi hangulatjel-
lek által kifejezett érzelmeknek!

b) Adjátok elő a szöveget! Hogyan érzékeltettétek szóban az érzelmeket?

3

a) Csoportban dolgozzatok! Válasszatok egyet az alábbi állítások közül! Készítsetek T-táblázatot, amelybe összegyűjtitek az állítás támogatóinak és ellenzőinek lehetséges érveit!

- Online újságokat olvasni jobb, mint papíralapúakat.
- A blogírók magamutogató emberek.
- A közösségi oldalak függőséget okoznak.

b) Ha elkészültetek, próbáljatok olyan érveket megfogalmazni, amelyeket mindkét fél elfogadhat!

A digitális kommunikáció

Az internet olyan új médium, amelyben találkozik a sajtó, a rádió, a televízió, a film(tár), a könyvtár, a hírügynökség és a telefon. Az internetes kommunikáció több vonásában különbözik a hagyományos tömegkommunikációtól.

Digitális kommunikációnak az elektronikus (digitális) információtovábbító eszközök közvetítésével zajló személyközi kommunikációt nevezük.

A digitális kommunikáció jellemzői:

- **Nyelvi és nem nyelvi kódot is használ:** segítségével nemcsak nyelvi, hanem képi és hangzó információkkal is kiegészíthetjük az üzeneteinket.
- **Bárki lehet feladó,** és szélesebb közönséggel megoszthatja üzeneteit.
- **Lehetőséget ad visszajelzésre** olyan területeken és műfajokban is, amelyekben eddig nem volt lehetséges, mint például egy hír vagy egy újságcikk esetében.
- A szóbeli kommunikációhoz hasonlóan **kétoldalú, és lehet csaknem egyidejű** is, de a beszélgetőknek nem szükséges egy térben és egy időben lenniük. Az üzenetváltás **rögzíthető,** és később is visszakereshető.
- A szövegek esetében a linkek segítségével lehetőség van a szövegről szövegre „lépegetésre”, ami **kitágítja a szövegek határait,** a szövegek közötti átjárás lehetőségét.

Az internetes szövegek jellemzői

A **szövegköziség** (intertextualitás) két vagy több szöveg párbeszéde, melynek során egy szöveg egy másik szöveggel vagy szövegekkel létesít kapcsolatot úgy, hogy felidézi, értelmezi őket, valamilyen módon utal rájuk. Ezzel a jelenséggel igen gyakran találkozunk szépirodalmi művek esetében. A szépirodalomban az egymással párbeszédet folytató szövegek közötti kapcsolatot az olvasónak általában magának kell megtalálnia, hiszen az utalások el vannak rejtve.

Az interneten megjelenő szövegek között is van párbeszéd: itt a szövegek között a **linkek** által teremtett kapcsolat nyilvánvaló és könnyen

Beszélgétek meg, hogy az általatok látogatott chatoldalakon milyen iratlan illemszabályok érvényesülnek!

követhető. Az ilyen szövegekben egy, az intertextualitáshoz hasonló szövegalakító eljárás jelenik meg.

Az internetes szövegek, azaz a **hipertextek** digitálisan tárolt szövegek, melyek sok szempontból különböznek a hagyományos értelemben vett nyomtatott szövegektől. **Nem lineárisan építkeznek,** hanem szerteágazóak: egy háromdimenziós térbeli hálózatra emlékeztetnek, melyeknek csomópontjaiban vannak a szövegek. A szövegekből kiindulva többféle irányban lehet a linkek segítségével továbbhaladni. Ennek következtében a hipertextek **nem egymástól független szövegek.** Az internetes szövegekben **a szöveg befogadójának is megváltozik a szerepe,** hiszen legtöbbször ő dönti el, hogy milyen sorrendben halad, és hogy melyik linket követi. Az internetes szövegháló működését mind ezért szokták az emberi elme működéséhez is hasonlítani, melyben az információk szintén nem szigorú rendben vannak rögzítve, hanem rugalmasan változnak.

Az internetes szövegek egyik legnagyobb előnye a **kereshetőség,** hiszen a keresőoldalak segítségével könnyen megtalálhatjuk az információkat. Egy másik fontos jellegzetesség, hogy **a már közreadott szövegek utólag is megváltoztathatók, folyamatosan bővíthetők.**

Alkossatok párokat! Válasszatok ki az internetről egy általatok kedvelt blogot! Mutassátok be az oldalról vett példák segítségével az internetes szöveg jellemzőit!

A digitális kommunikáció szövegtípusai

A hagyományos szövegtípusok a digitális kommunikációban új formában jelennek meg. A régi tömegkommunikációs műfajok mellett egyre népszerűbbek a hírportálok, az internetes rádiók és televíziók; a kézzel írott levelek helyett pedig e-mailt vagy SMS-t írhatunk. A nagy terjedelmű, papíralapú lexikonokat, enciklopédiákat sok esetben felváltják az online tudástárak, mint amilyen például a kollektív tudást felhasználó Wikipédia. A magán szövegtípusok is nyilvánosságot kaphatnak: a kézzel írott naplók helyett blogokat vezethetünk, a négy szemközti beszélgetések mellett pedig kifejthetjük a véleményünket a közösség új formáit kialakító közösségi oldalakon, online vitafórumokon és chatszobákban. Az albumba gyűjtés helyett digitálisan tárolhatjuk fotóinkat, amelyeket az interneten közzé is tehetünk.

Az egyes digitális szövegtípusok megformáltsága függ a kommunikációs céltól és a körülményektől. Vannak hagyományosabb formájú szövegtípusok, amelyek jobban betartják az írott köznyelv normáit, a szövegszerkesztés szabályait, mint például egy hírportál, egy pszichológiai témával foglalkozó blog vagy egy hivatalos témájú e-mail. Emellett vannak lazábbak, kötetlenebbek, mint például a chat.

A BLOG

Blogot blogkészítő sablonok és tárhelyek (pl. WordPress, blogger) segítségével bárki létrehozhat. A blog olyan szöveghálózat, amelyet folyamatosan frissíteni tudunk újabb és újabb bejegyzések, azaz posztok segítségével, melyek fordított időrendben követik egymást. A bejegyzések lehetnek szövegek, képek vagy hangzó anyagok. Körbejárhatnak valamilyen témát (ilyenek például a főzéssel kapcsolatos gasztroblogok), köthetnek egy személyhez (pl. a politikusok blogjai) vagy egy kulturális területhez (pl. filmekkel kapcsolatos blogok). A személyes blogok mellett vannak közösségi blogok is, amelyek egy csoport eszmecseréjét tárják elénk, hiszen az egyes bejegyzésekhez a közösség tagjai is hozzáfűzhetik saját véleményüket, azaz kommentelhetik őket. A nagyobb nyilvánosságot kapó blogok a közvéleményt is formálhatják, így az újságírás egy új formájának is tekinthetők.

AZ INTERNETES FÓRUMOK POSZTJAI

Az internetes beszélgetőforumok arra adnak lehetőséget, hogy a résztvevők posztok által beszélgessenek egymással. A fórumokon különböző kategóriákban különböző témákhoz szólhatunk hozzá. A fórum abban különbözik a chatszobák üzenetváltásától, hogy a fórumon a posztokat – legalábbis egy időre – rögzítik, és a beszélgető feleknek nem kell feltétlenül online lenniük a beszélgetés alatt.

A felhasználók utólag természetesen kitörölhetik korábbi posztjaikat, de bizonyos fórumok esetében a fórum moderátora is megteheti ezt. A moderátor egy olyan felhasználó, aki hozzáférhet a többi felhasználó üzeneteihez is. Feladata többek között a fórum működésének elősegítése, a viselkedési szabályok betartatása.

Vannak fórumok, ahol névtelenül is hozzá-
szólhatunk egy adott kérdéshez, de vannak
olyanok is, ahol – ha nem csak olvasgatni aka-
runk – regisztrálnunk kell ahhoz, hogy kifejthes-
sük véleményünket.

AZ INTERNETES SZÖVEGEK

NYILVÁNOSSÁGÁNAK KÉRDÉSE, ETIKÁJA

Mivel az **internet demokratikus médium**, bárki
lehet feladó, és a megjelenő üzeneteket a vilá-
gon bárhol és bárki elolvashatja. Ez a **szabad-
ság azonban felelősséget is jelent**, hiszen nem
mindegy, hogy mi és hogyan kap nyilvánossá-
got ilyen módon. A világhálón zajló kommu-
nikációra is vonatkoznak a személyiségi vagy
a szerzői jogokkal kapcsolatos szabályozások.
Törvény mondja ki azt is, hogy a rágalmazás,
a becsületsértés, a rémhírterjesztés, a közösség
elleni izgatás, tiltott jelképek használata stb.
bűncselekmények. Mindezekon felül létezik egy
ún. **netikett** (internetetikett) is, amely a hálózati
kommunikáció viselkedési normáit, íratlan il-
lemszabályait tartalmazza. A netikettnek nincs
kényszerítő ereje a felhasználókra nézve, de a si-
keres kommunikáció érdekében érdemes betar-
tani. Ilyen szabályok például a következők:

- Tiszteljünk másokat, hiszen csak ekkor várhat-
juk el, hogy bennünket is tiszteljenek! Sokan
érezik például úgy, hogy az internet látszólagos
névtelensége feljogosítja őket arra, hogy máso-
kat megsértsenek, megalázzanak.
- Jelöljük a megfelelő módon, ha másoktól szö-
veget, képet veszünk át!
- Védjük a saját adatainkat, de mások magán-
életét is: kérjük engedélyt például, ha valaki-
ről képet teszünk fel, vagy ha megjelöljük egy
fényképen!

Az írott beszélt nyelv (digilektus) jellemzői

Az elektronikus (digitális) eszközök újfajta nyelv-
használati tere egy új kommunikációs formát
alakított ki. Ezt a nyelvhasználati módot a ke-
vésbé hagyományos internetes szövegtípusok-
ban használjuk, ilyenek például a chat vagy a kö-
zösségi portálokon megjelenő poszt és komment.

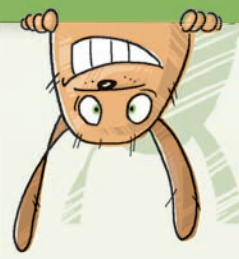
Alkossatok párokat! Idézzétek fel, milyen közös élmé-
nyeket éltek át osztálytársaitokkal! Írjatok az egyikről
élménybeszámolót digilektusban!

Ezek a típusok átmenetet képeznek az írásbe-
liség és a szóbeliség között: **beszélt szövegek
írott formában**. A nyelvészek ezt az új formát
többféleképpen is elnevezték: például interak-
tív írásbeliségnek, írott beszélt nyelvnek vagy
digilektusnak. A beszélt írásbeliség a szükségle-
teknek megfelelően újította meg a hagyományos
nyelvi eszközöket.

A digilektus nyelvi jellemzői:

1. A kommunikációs funkciók közül **nagyobb
szerepet kap a kapcsolatteremtő funkció, az
érzelemkifejező funkció és a figyelem felhí-
vása**:
  - erős érzelmi telítettségű szavak írásképi
megjelenítése (pl. *Huuuuu de fáj a fejem!*);
  - a diáknyelvre jellemző szóróvidítés (pl. *tal-
csi, üzi, édi, tök ari*);
  - durva szavak használata (verbális agresz-
zió) népszerűségvágyból, a mondanivaló
nyomatékosítása vagy az indulat levezetése
céljából (pl. *po fán verem de nagyon, Húúúú de
sok mocskos ember van!!!*).
2. Az írott beszélt nyelv **szóhasználata, mondat-
és szövegformálása is az élőbeszédet tükrözi**:
  - a szavak fonetikus leírása, a nagy kezdő-
betűk elhagyása (pl. *imágygyuk; teccik; mitt
omén*);
  - rövid üzenetek, hiányos, egyszerű monda-
tok, a kívülálló számára nehezen értelmez-
hető szövegek használata (pl. *szval, asszem,
mind1*);
  - a beszélt nyelvre jellemző szavak, kifejezé-
sek leírása (pl. indulatszók: *Juhéééééééééé!!!!*);

- inkább az élőbeszédre jellemző mellérendelés alkalmazása (pl. *Talcsizzunk! Hiányzol.*);
  - gondolatmenete csapongóbb/szövegszerkesztése lazább, mint a hagyományos írott szövegeké (pl. *Aha, Hannával. Ja, tényleg 7főn van a szlnpja. El ne felejsük!!! Szal ott ülünk a padon, amikor odajön az a pasi.*).
3. A testbeszéd és a hangzó szöveg zenei eszközeinek pótlására **vizuális jeleket használ fel**:
- kérdő- vagy felkiáltójel használata önállóan;
  - sajátos szimbólumok (pl. hangulatjelek, azaz emotikonok), szokatlan írásjegyek, egyéni jelölések alkalmazása.
4. Hétköznapiabb, szabadabb, **közvetlenebb stílusa** sokszor az ifjúsági és a diáknyelvhez köthető, a csoporthoz való tartozást jelzi, a társas kapcsolatokat erősíti.
5. A gépelés sebességének növelésére és a **karakterszám csökkentésére különböző stratégiákat** használ:
- a szóközök mellőzése (pl. *igyvan; nekedis jóéjt*);

- a hangok időtartamának hibás jelölése (pl. *undorito, ugy legyen, lesz ma töb is*);
- különböző módszerekkel létrehozott rövidítések, például magánhangzók lehangyása (pl. *sry, vlm*); hiátustöltőnek felfogott *j* elhangyása (pl. *hüe, mien*); szóösszerántás (pl. *vok, sztem, naon*); mozaikszók, betűszók használata (pl. *h, sb*); a *ly* helyett *j* használata (pl. *ij en a hejzet; hejes*);
- betűhelyettesítés más betűvel, számmal, jellel (pl. *cya, müxik, 1ütt, 7fő, tök8, +besz*).

Vannak, akik úgy gondolják, hogy az új beszédmód rögzíti a köznyelvtől eltérő szóképzési módokat és helyesírást, illetve nagyobb teret enged az idegen nyelvi hatásnak. Mások szerint viszont korlátlan kommunikációs szabadságával teret ad a nyelv megújításának, az egyéni leleményeknek.

Behálózott világunk

A „hat lépés távolság” elmélet szerint bolygónk bármely két szabadon választott lakója kapcsolatba kerülhet egymással az ismerettség hálózatokon keresztül legfeljebb hat lépésben. Talán meglepő, de az elmélet alapjait először híres írónk, Karinthy Frigyes fogalmazta meg egyik novellájában: „Annak bizonyításául, hogy a Földgolyó lakossága sokkal közelebb van egymáshoz, mindenféle tekintetben, mint ahogy valaha is volt, próbát ajánlott fel a társaság egyik tagja. Tessék egy akár-milyen meghatározható egyént kijelölni a Föld másfél milliárd lakója közül, bármelyik pontján a Földnek – ő fogadást ajánl, hogy legfeljebb öt más egyénen keresztül, kik közül az egyik neki személyes ismerőse, kapcsolatot tud létesíteni az illetővel [...]” (Láncszemek, 1929)

Karinthy sejtését az 1960-as években tudományosan is igazolta két világhírű matematikus, Rényi Alfréd és Erdős Pál. Ebben az időben végezte el híres kísérletét Stanley Milgram [sztenli milgrem] amerikai pszichológus, aki tetszőlegesen kiválasztott személyeken végzett kísérletével támasztotta alá a „hat lépés távolság” elméletét.

Az internet széles körű elterjedése jócskán lecsökkentette az elmélet által igazolt távolságot. A közösségi oldalak üzemeltetőinek felkérésére végzett felmérés szerint most a világon két ember csupán 4,74 lépésnyire van egymástól.

Bizonyítsátok saját életetekből vett példával a fenti szöveg állításait!

1

a) Alkossatok párokat, majd válasszatok egyet az alábbi „hagyományos” párbeszédetek közül! Alakítsátok át chates párbeszédé kétféleképpen úgy, hogy változatos írásjelek és hangulatjelek használatával eltérő jelentése legyen a szövegnek!

A)

Csilla: Igazán különleges a szülinapi
ajándék! Nagyon jó barát vagy.
Juli: Látom, tetszik.
Csilla: De még hogy!

B)

Gabi: Akkor találkozunk este a mozinál?
Ádám: Mégsem érek rá.
Gabi: Szólhattál volna!
Ádám: Hát persze. Bocs.

C)

Gergő: Hányadik tételnél tartasz?
Bence: Már a negyediknél.
Gergő: Szuper vagy. Lehengerlőek leszünk hétfőn.
Bence: Erre mérget vehetsz.

b) A párok cseréljék ki egymás között az átalakított szövegeket! Beszéljétek meg, milyen jelentéseket olvashattok ki a kapott szövegből!

2

Párban dolgozzatok! Válasszatok egyet a lehetőségek közül, és írjatok rövid chates párbeszédet, amely az alábbi irodalmi szereplők között folyik!

- Odüsszeusz és Pénélopé között Odüsszeusz egyik kalandjával kapcsolatban.
- Csongor és Balga között, miután Csongor hirtelen eltűnik az ördögfiak bocskorában.
- Elmira és Tartuffe között, melyben Tartuffe találkozót kér.
- Rómeó és Júlia között a bál után.

3

Meg tudod-e találni öt lépésben a kapcsolatot két fogalom között? Juss el legfeljebb négy fogalom közbeiktatásával az egyik fogalomtól a másik fogalomig!

Pl. iskola > tantárgyak > rajzóra > színek > szívárvány > Noé bárkája

gitár > > > > > bableves

remény > > > > > informatika

bazsalikom > > > > > $E = m \cdot c^2$

4

Vedd elő az órai pad alatti levelezések egyik „dokumentumát”, vagy válassz ki egy általad írt chatrészletet! Elemezd a szóhasználatát, a mondat- és szövegformálása szempontjából!

5

a) Az alábbi vers egy gyerekeknek szóló kötetben jelent meg. Mit gondolsz, milyen nyelvi ötleten alapul a vers csattanója?

Kiss Ottó: Nagyapa nem ért a számítógéphez

Nagypapa nem ért a számítógéphez,
csak a betűket nyomogatja rajta,
de játszani egyáltalán nem tud.
Hiába magyarázom neki,
hogy összesen három élete van,
mert szerinte egy is bőven elég.

b) Írj humoros szónoki beszédet a versben szereplő nagyapának, melyben arra biztatsz, hogy tanulja meg a számítógép és az internet használatát! Érveid legyenek változatosak és ötletesek!

6

Alkossatok párokat! Válasszatok ki egy híres irodalmi vagy filmbeli szereplőt, és írjatok a nevében négy blogbejegyzést, melyek életének fontos pontjaihoz kapcsolódnak! (Ha van rá lehetőségetek, egy ingyenes blogkészítő oldalt is használhattok munkátokhoz, és képeket is kapcsolhattok hozzá.)

7

Csoportban dolgozzatok! Válasszatok ki egy történelmi eseményt, és készítsétek el a vele kapcsolatos történelmi személyiségek Fakebook-profilját! (A Fakebook egy olyan tanulási célokra készített weboldal, melyen híres emberek és fiktív szereplők nevében is lehet profilt készíteni: <http://www.classtools.net/fb/home/page>.)

8

Alkossatok párokat! Látogassatok el a Wikipédiára, és válaszoljatok a következő kérdésekre!

- Mire jó a Wikipédia? Mikor érdemes használni?
- Kik írhatnak szócikket a Wikipédiába? Mennyire megbízhatóak ezek a cikkek?
- Milyen irányelvei vannak a Wikipédia szerkesztésének?
- Milyen társlapok kapcsolódnak a Wikipédiához?

9

Nézz utána az interneten használt mozaikszavaknak, rövidítéseknek az általad tanult idegen nyelven!

10

Alkossatok párokat! Képzeljétek el, hogy fiatal költők, képzőművészek, zenészek stb. vagytok! Hogyan tudnátok megismertetni és népszerűsíteni alkotásaitokat az internet segítségével? Gyűjtsétek össze a lehetőségeket, majd ötleteiteket osszátok meg osztálytársaitokkal is!

11

a) Egy kulcsszavas vázlat vázlatpontjai összekeveredtek. Tedd őket az általad megfelelőnek talált sorrendbe!

- Az internetes kommunikáció
- Felelősségünk az internettel kapcsolatban
- Az információs társadalom
- Az internetes információszerezés
- Az internet előnyei és hátrányai
- A számítógép és az internet rövid bemutatása

b) Egészítsd ki a vázlatot tételmondatos vázlattá, és írd meg a fókuszmondatot is!

12

a) Alkossatok csoportokat! Képzeljétek el, hogy az alábbi szöveg egy, a modern oktatással kapcsolatos diákkonferencián hangzik el vitaindítóként! Fogalmazzatok meg egy hatnyolc mondatos hozzászólást, melyben kifejtitek álláspontotokat a témával kapcsolatban!

„A tanulók új generációja, azok, akik beleszülettek az Információs Korba, a közelmúltban kezdte meg a tanulást világszerte egy sor csak rájuk jellemző tulajdonsággal és talán szokatlan tanulási érdeklődéssel, így igazi kihívást jelentenek a már meglévő iskolarendszernek. A diákok tanulási vágygá válnak, de valójában úgy lépnek be az oktatási rendszerbe, hogy az internetnek köszönhetően már kifejlesztettek egyfajta tudást. Nagyon komoly változást jelent, hogy ők már egy médiával telített és kényelmes hozzáférést biztosító korban nőttek fel. Elvárják mentoraiktól, hogy hatékony oktatási módszereket alkalmazzanak. Nem szeretik a szokványos, egyhangú előadásokat, sokkal inkább csoportos, interaktív feladatokat és kutatómunkát igényelnek. Amerikai kutatók szerint a »netgeneráció« nem hajlandó megtanulni, amit elé tesznek, csak azért, mert egy tanár teszi azt. Meg akarják érteni, boncolgatni akarják, szétszedni és valóban átélni a dolgokat, amiről tanulnak.”

(Tari Annamária: Z-generáció)

b) Olvassátok fel a hozzászólásokat! Ha véleménykülönbség alakul ki köztetek, vitassátok meg!

c) Készítsetek egy legalább hat kérdésből álló kérdőív segítségével közvélemény-kutatást iskolatársaitok, barátaitok körében az internet és a tanulás összefüggéseiről! Az eredményeket foglaljátok össze egy ötperces kiselőadásban! Diasort is mellékelhettek hozzá!

A tudományos stílus

1

- a) Gyűjtsetek minél több olyan szövegtípust és situációt, melyben tudományos stílust használunk!
- b) Csoportosítsátok a szövegtípusokat aszerint, hogy szóbeli vagy írásbeli szövegek-e!
- c) Gyűjtsétek össze tapasztalataitok alapján a tudományos szövegtípusok jellemzőit!

2

- a) Alkossatok párokat! Vegyétek elő az egyik tankönyveteket! Nyissátok ki egy leckénél, majd végezzétek el a feladatokat!
- Gyűjtsetek az egyik oldalról öt szakszót vagy szakkifejezést!
  - Gyűjtsetek példákat az egyes mondatfajtákra az egyik oldalról! Melyik mondatfajta van többségben? Mely mondatfajtákra találtok kevesebb példát, melyik nem fordult elő egyszer sem?
  - Figyeljétek meg a lecke felépítését! Milyen egységekből áll a lecke? Miért ebben a sorrendben követik egymást az egységek?
  - Keressetek példákat a megértést segítő képi elemekre!
- b) Beszéljétek meg, szerintetek mi jellemzi azt a tankönyvet, amelyikből hatékonyan lehet tanulni!

3

- a) Játsszátok el a következő situációkat úgy, hogy értelmes, összefüggő szöveg helyett csak számokat mondogassatok! Használjátok a testbeszédet és a szövegfonetikai eszközöket a helyzet érzékeltetésére!

- a jó tanuló felel
- a rossz tanuló felel
- a tanár bemelegítő kérdéseket tesz fel az osztálynak
- osztályotok egyik kedvenc tanára előadást tart

- b) A látottak alapján beszéljétek meg, hogyan érdemes használnunk a testbeszédet és a szövegfonetikai eszközöket annak érdekében,
- hogy felkeltsük a hallgatóság figyelmét,
  - hogy magabiztosságot sugározzunk!

- c) Vitassátok meg, hogy a testbeszéd és a szövegfonetikai eszközök mely esetekben akadályozhatják meg kommunikációs célunk elérését! Hozzatok példákat!

Mit gondoltok, a téma ismeretén túl mi mindenre lehet még szükség egy iskolai felelet sikeres előadásához?
Beszéljétek meg!

A tudományos stílusréteg

A tudományos stílusréteghez tartozó szövegek célja a valóság tényeinek, törvényeinek, összefüggéseinek bemutatása és az új tudományos ismeretek megvitatása.

A stílusrétegre a kommunikációs funkciók közül elsősorban a tájékoztatás jellemző. Több szintje van, hiszen ezt a stílust használjuk mind a tudományos kutatásban, mind pedig a nagyközönségnek szóló ismeretterjesztésben is.

A tudományos szövegek jellemzői

A tudományos szövegek célja a tudományos kutatások, felfedezések eredményeinek rendszerezett összefoglalása és közzététele. Ezzel a szaktudományokon belüli információcserét és az új eredmények gyakorlati alkalmazását segítik elő.

A tudományos szövegeket műfaji változatosság jellemzi.

Az írásbeli szövegekhez tartozik többek között az esszé, az értekezés, a tanulmány, a szakvélemény, a lexikoncikk, a kritika, a recenzió és az iskolai tankönyv is.

Szóbeli szöveg a **tudományos előadás***, mely egy tudományos kérdés vagy eredmény szóbeli bemutatása. A **szakmai vita*** során a szakemberek tudományos problémákat járnak körül. A **referátum*** írásbeli vagy szóbeli beszámoló, mely egy kérdéskörrel készül, összefoglalva annak eredményeit a szakirodalom segítségével. A tudományos szóbeli szövegek sorába az iskolai felelet is beletartozik.

Az ismeretterjesztő szövegek jellemzői

Az ismeretterjesztő szövegek elsősorban abban különböznek a szaktudományos szövegektől, hogy a **tudományos ismereteket olyan befoga-**

dóknak közvetítik, akiknek a témáról nincsenek előismereteik: azaz az érdeklődő nagyközönségnek, illetve a diákoknak. Ezért az ismeretterjesztő szöveg írójának mind az adott tudományágban, mind a retorikában tájékozottnak kell lennie, hogy a tudományos ismereteket is **érthetően, ugyanakkor érdekfeszítően** adja elő. Ismeretterjesztő szöveg például a tudományos ismeretterjesztő cikk és előadás, az ismeretterjesztő filmek szövege, valamint az egyes termékek használati utasítása.

Az ismeretterjesztő szövegek témája sokféle lehet a hétköznapi kérdésektől a komolyabb társadalomtudományi vagy természettudományos problémákig (pl. a természetbarát mosogatás módszerei vagy a környezetvédelem kérdései).

A tudományos stílusréteg főbb jellemzői

A SZÓHASZNÁLAT

A tudományos szövegekre jellemző a világosságra, egyértelműsége törekvés, amely **szakszavak, szakkifejezések és idegen szavak** használatában nyilvánul meg (pl. metafora, geotermikus energia). A tudományos stílus tárgyilagos, távolságtartó, ezért a semleges érzelmi árnyalatú szavak használata jellemzi. A pontosság érdekében gyakori a szóismétlés.

A jó stílusú ismeretterjesztő szövegekben kevesebb a tudományos szakszó, és részletesebb, hétköznapi példákra alapuló magyarázatok teszik érthetőbbé a mondanivalót. Az ismeretterjesztő szöveg sok tekintetben közelít a média szövegtípusaihoz. Gyakran találunk benne figyelemfelkeltő nyelvi eszközöket (pl. elgondolkodtató kérdéseket, az olvasó megszólítását) és a mondanivalója szemléltetésére sokszor használ hasonlatokat, metaforákat.

A MONDATFORMÁLÁS

Tudományos szövegben leggyakrabban **többszörösen összetett, de áttekinthető, világos szerkesztésű mondatokkal** találkozunk. E szövegtípusokra a mondatfajták közül elsősorban a kijelentő mondatok és esetenként a figyelemfelkeltő kérdések használata jellemző.

Az ismeretterjesztő szövegekben általában rövidebb, könnyen értelmezhető mondatok szerepelnek.

A SZÖVEGFORMÁLÁS

A tudományos szövegek megformálása **kötött**. A gondolatmenet **ok-okozati összefüggéseken** vagy összehasonlításon (párhuzamon, ellentétben) alapul. A mondanivaló alátámasztására gyakran idézetet, hivatkozást, lábjegyzetet használ a szerző. A megértés érdekében sokszor alkalmaz vizuális eszközöket (pl. vastag betűs

kiemelések, ábrák, táblázatok) és a tudományágtól függően egyéb jelrendszereket (pl. szimbólumok, képletek, egyenletek).

A jó ismeretterjesztő szövegekre a tudományos szövegeknél kötetlenebb megfogalmazás jellemző. Különösen nagy hangsúly kerül a gondolatok könnyű követhetőségére, a világos, logikus építkezésre.

gyakorló feladatok

1

a) Csoportokban dolgozzatok! Csoportosítsátok az alábbi szavakat tudományágak szerint! Nézzetek utána, hogy az idegen szavak milyen eredetűek!

felületi feszültség, vegyértékhéj, fennsík, teljesítmény, mitokondrium, investitúraháború, hasáb, hemofília, interregnum, turzás, bendő, hóhatár, kohézió, decimális, toposz, hélium, helóták, impresszionizmus, delta, hisztamin, muréna, moréna, miocén, fény, indukció, infláció, ütközés

b) Húzzátok alá azokat a szavakat, amelyeket a hétköznapiakban is használunk!

2

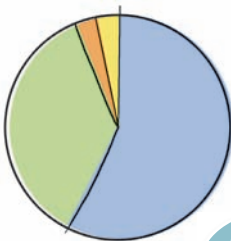
a) Gyűjtsétek össze a tudományos stílus jellemzőit a Magyar néprajzi lexikon alábbi szócikében!

kacsatánc, gácsértánc: Békésben és Biharban elterjedt csoportos lakodalmi szórakoztató tánc (→ lakodalmi táncok). Állatutánzó elnevezése és játékos értelme analógián alapul: a sort vezető táncost vagy vőfélyt a többieknek ugyanolyan hűségesen kell mindenüvé követniük, mint a rucák szokták a gácsért kísérni. Utánozniuk kell a mozgását, ugrálását, át kell bújniuk utána a bútorok alatt, stb. A vezető kendőből vagy nadrágszíjából gyakran korbácsot fon, s rásuhint a pontatlan, tévesztő táncosokra. (→ még: állatutánzó táncok, → bűdös vornyik, → labirintus-tánc) – Irod. Kaposi Edit – Maácz László: Magyar népi táncok és táncos népszokások (Budapest, 1958).

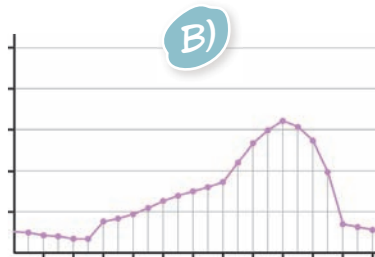
b) Készítsétek el a szócikk vázlatát!

3

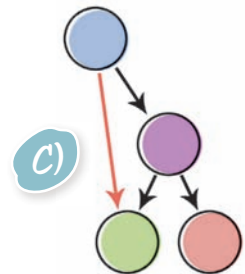
a) Párokban dolgozzatok! Válasszatok a következő üres ábrák közül! Találjátok ki, milyen feliratok, adatok illenének az ábrába, majd készítsétek hozzá rövid magyarázatot!

A)

B)

C)

b) Beszéljétek meg, milyen típusú adatok ábrázolására alkalmasak az egyes ábrák!

4

a) Alkossatok párokat, és versenyezzetek! Találjátok ki, milyen eszköz használati utasításának részletét olvassátok!

- A készüléket csak olyan mélyre vigye az orr- vagy füllyukba, ameddig a keskeny hegy ér. Ne használja a készüléket, ha a pengék deformáltak vagy sérültek.
- Legyen nagyon óvatos akkor, ha a talaj a nedvességtől, jégtől, hótól, fűrészpontól csúszós lehet. Létrán vagy fa tetején állva ne használja.
- Tilos üzemeltetni a készüléket, ha észleli az ajtószigetelés vagy a csatlakozó felületek károsodását. Ugyanez érvényes az ajtó- vagy az ajtópántok meghibásodására is.
- Ne használja fürdőkádban, zuhany alatt, nedves levegőjű helyiségekben, folyadékok közelében, illetve azok fölött (például vízzel töltött mosdókagyló fölött).
- Kizárólag akkor nyissa ki a készülék ajtaját, amikor az elengedhetetlenül szükséges, de akkor is csak a feltétlenül szükséges ideig tartsa azt nyitva.
- Csatlakoztassa a rugalmas tömlőt először a szívócsonkhoz, majd az egyetemes adapter segítségével a gépi szerszámhoz.

b) Írjátok 1-2 mondatos használati utasítást egy hétköznapi tárgyhoz! Olvassátok fel, és társaitok próbálják meg kitalálni, mihez készült!

5

Rövid anyaggyűjtés után készíts szócikket az alábbi szavakhoz a szempontoknak megfelelően!

- egy földrajzi témájú, alsó tagozatos gyerekeknek készült ismeretterjesztő kisenciklopédiába
- egy 9. osztályos középiskolai kémia- vagy fizikakönyvbe

ellipszis

- egy matematikai diákszótárba
- egy nyelvészeti szakkönyvbe

6

Alkossatok csoportokat! Mindegyik csoport válasszon egy képet! Írjátok róla 8-10 mondatos ismeretterjesztő szöveget előzetes ismereteitek alapján! Írásotokban használjatok

- **szakszavakat**;
- **logikai kötőelemeket** a következőkből: *emellett, jóllehet, ugyanakkor, annak ellenére, így tehát, annak okából, ezzel együtt, lényegében, ráadásul, egyfelől/másfelől, ez arra enged következtetni, hogy...*;
- **véleménynyilvánítást kifejező szavakat** a következőkből: *bátran levonhatjuk azt a következtetést; kétségtelenül; kétséget ébreszthet bennünk az, hogy...; nem kételkedhetünk abban, hogy...; valószínűleg!*

A)

B)

C)

Olvasd el az ismeretterjesztő szöveget, majd oldd meg a feladatokat!

Savanyú Jóska – Ecet

Az ecet az egyik legrégebb ismert élelmiszer – többször említi a *Biblia*, használatának nyomait fellelték a régészek Egyiptomban is. Tudatos előállítás is valamikor réges-rég, még az írott történelem előtti időkben kezdődhetett, de szigorúan csak azután, hogy eleink alaposan belemerültek a szeszgyártás szépségeibe. Az ecet, ahogy azt háztartási formájában ismerjük, nagyjából és túlnyomórészt egy gyenge szerves sav, az ecetsav híg vizes oldata. Az ecetsav persze tiszta formájában is előállítható, ezt már az egykori muszlim alkímisták is tudták, és gyakorolták is: a tiszta, ún. jégecet tulajdonságai (például már egy közepesen kihűlt lakásban, 16,7 Celsius-fokon megfagy!) olyannyira különböztek a hígított, étkezési formájától, hogy a szerves vegyészek is alig akarták elhinni az azonosságot. Annyi azonban biztos, hogy az ecet gőze irritálja a nyálkahártyákat, számos fémet pedig korrrodál – mondjuk az alumíniumot nem, ezért ilyen tartályokban simán szállítható. A híg ecet perfekt savanyító és remek tartósítószer – ezt a pH-t kevés mikroba bírja ki. Az ecet antibiotikus hatása ma is kutatások tárgya, ahogy az is, miként semlegesíti bizonyos toxinok hatását: méh- és darázscsípés esetén a népi gyógyászat ecetes borogatást javall. [...]

Az ecetsav nem más, mint az etanol oxidációs terméke – ahogy azt mindannyian tudjuk, a szabad levegő hatásának kitett alkohol (ecetsav-baktériumok hatására) idővel megecetesedik. Előállítása ennek megfelelően pofonegyszerű: veszünk némi, az említett baktériumok célszerű aknamunkájához éppen ideális koncentrációjú, nyilván híg alkoholos oldatot, s azt magában vagy adalék anyagokkal garnírozva¹ levegő hatásának tesszük ki. [...] Számtalan nemes nyersanyagból készülhet ecet – a legkézenfekvőbb persze a bor: mind a fehér, mind a vörös tökéletesen alkalmas erre. [...]

Az ecet sokszínű alkalmazását jelzi, hogy hány és hány helyen javallják felhasználását tisztító-, öblítő- és vízköldő szerként. Annyi biztos, hogy bár az ecetsav nem túl erős sav, a lerakódott karbonátos vízkővel jól elbánik. Öblítőként is használható – mivel a boltban kapható mosószerek jó részének hatását közömbösítené az ecet (éppen ezért jó öblítőnek), javallott a mosógép e célra rendeltetett külön kis rekeszében elhelyezni. Az ecettel öblített és napon szárított ruhának a tapasztalatok szerint egyszerű, „tisztá” szaga lesz, ugyanakkor a makacs hiedelmek szerint az ecet jót tehet a ruhák színének, és még az öreg törülközőket is megpuhítja.

(Barotányi Zoltán)

¹ garníroz: körettel ellát

² kemofóbia: irracionális félelem a vegyi, kémiai anyagoktól

a) Találd ki, kinek szól a szöveg! Bizonyítsd állításod!

b) Keress példákat a szövegből olyan szavakra, kifejezésekre, amelyek

- a köznyelvben is megtalálhatók, de ebben a szövegben mást jelentenek;
- csak a tudományos nyelvben használatosak;
- egy ismeretterjesztő szövegben igen, de egy szakembereknek szóló írásban nem szerepelhetnének!

c) Írj a szöveg elé legalább két mondatot tartalmazó bevezetést, amelyben kérdő mondat is szerepel!

d) Válassz az alábbi lehetőségek közül, és készíts összefoglalást a szöveghez!

- Írj belőle tanulható vázlatot!
- Tömörítsd a szöveget a felére!
- Foglald össze a szöveget három mondatban!

e) Készíts megértést könnyítő illusztrációt a szöveghez!

8

a) Olvasd el a két szövegrészletet, majd állapítsd meg, melyek a művek hasonlóságai és különbségei!

A)

„**Vekker**, ébresztőóra, ébreny (vö. fülbetegségek, álmatlanság, süketfajd)

A ragadozók egy ismeretes fajtája, mely áldozatát nagyon sajátos módon, a füleken keresztül ejti meg. Óvatlan percben (vö. pókok), rendszeren, mikor az áldozat alszik, hirtelen veti rá magát, és akkorát ordít a fülébe, hogy a szerencsétlen alvó feje megreped, mire a V. kiszívja vérét, és felfalja. Nagyon ritkán támad; tapasztalatlanok nyugvó állapotban éppen ezért veszélytelennek tartják, és mindenféle módon ingerlik: járatják, mint a kisgyermeket, beszélnek hozzá, felhúzzák (vö. heccelni, ingerelni), és támadásokra betanítják.”

(Karinthy Frigyes: Együgyű lexikon)

B)

„**Absztrakt**: Fej, törzs és végtagok nélküli meztelen modell.

Acapulco: Mexikóban használatos pilótakilövő szerkezet.

Alias: Idegen néven élő gazember.

Almárium: Lakásdíszítő víztartály, amelyben aranyalmák úszkálnak.

Amorális: Olyan személy, aki mindenkibe egyidejűleg szerelmes.”

(Timár György: Nevető lexikon)

b) Válaszd ki az egyik szöveget, majd egy általad választott szóról készíts hasonló szócikket!

9

a) Alkossatok csoportokat! Válasszatok egyet az alábbi figyelemkeltő címek közül, majd készítsetek egy rövid (ál)tudományos újságcikket hozzá! Olvassátok fel a többieknek az elkészült írást!

- Miért nem képes a krokodil kinyújtani a nyelvét?
- Edison félt a sötétben
- A ketchup valóban Kínából származik?
- Az ókori egyiptomiak párnája fából készült
- A jójó eredetileg fegyver volt

b) Nézzetek utána az interneten vagy szakkönyvekben a témáknak!

10

a) Látogass el a Mindentudás Egyetemének honlapjára (mindentudas.hu), és válaszolj az alábbi kérdésekre!

- Milyen tudományterületekkel kapcsolatban nézhetsz vagy olvashatsz előadásokat a honlapon?
- Mit találhatsz az e-learning címszó alatt? Mire tudnád felhasználni az ott lévő anyagokat?

b) Oldd meg az egyik előadáshoz kapcsolódó kvízt!

c) Válassz ki egy olyan témát a kerekasztal-beszélgetések közül, amely a leginkább érdekel! Nézz meg a beszélgetésből egy 5 perces részletet, majd fogalmazd meg, miért hasznosak a tévében a hasonló tudományos témájú beszélgetések!

Zeneiség a hétköznapi és a szépirodalmi szövegekben

1 a) Az ábra segítségével idézzétek fel, milyen szervek vesznek részt a hangok képzésében!

b) Soroljátok be az alábbi hangpárokat a megfelelő helyre! Magyarozzátok el, mi a különbség a megadott ellentétpárok képzésében!

m-o; b-d; b-p; m-b; o-ö; d-z

mássalhangzó – magánhangzó:

mély magánhangzó – magas magánhangzó:

zárhang – réshang:

zöngés hang – zöngétlen hang:

orrhang – szájüregi hang:

ajakhang – foghang:

_____

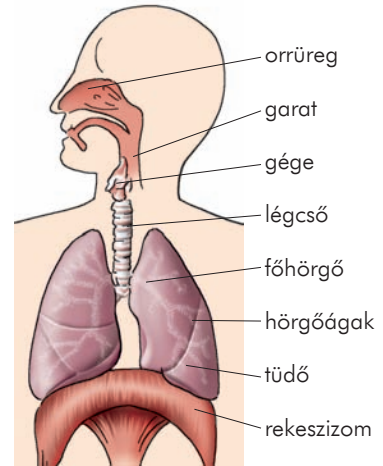
_____

_____

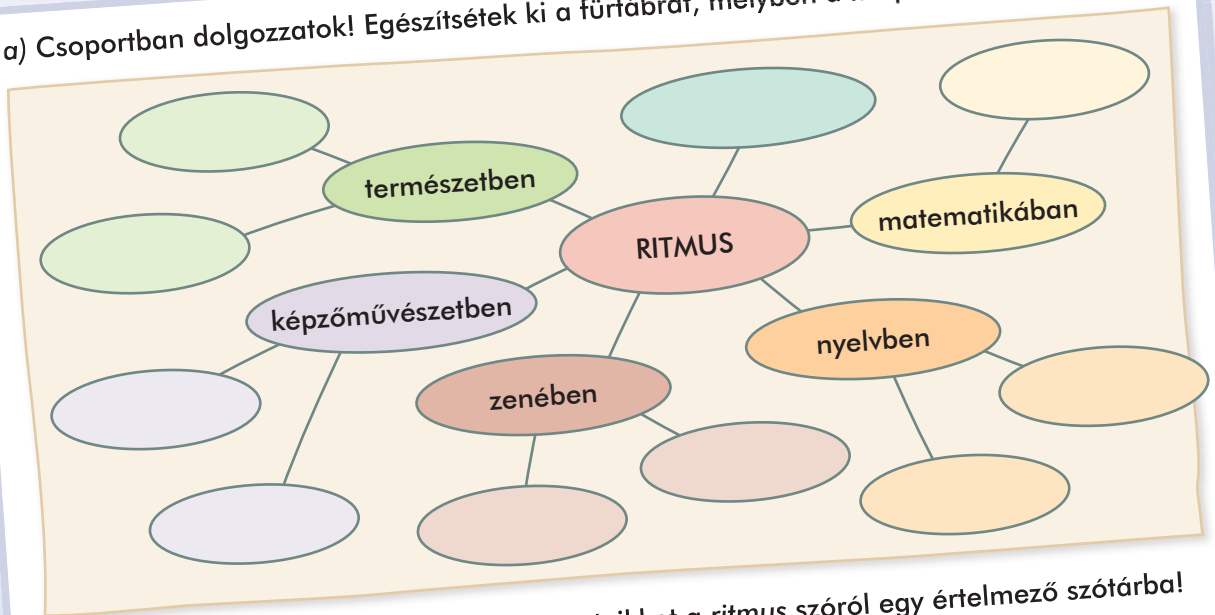
_____

_____

_____

2 a) Csoportban dolgozzatok! Egészítsétek ki a fűrtábrát, melyben a központi szó a ritmus!

b) A fűrtábrátok segítségével készíttetek szócikket a ritmus szóról egy értelmező szótárba!

3 a) Gyűjts olyan hangulatfestő szavakat, amelyek

- mozgást,
- lelkiállapotot,
- hangulatot érzékeltetnek!

b) Válassz ki minden csoportból egy-egy szót! Mutasd be, hogyan erősítik a jelentést a szavakban szereplő hangok hangtani jellegzetességei!

a) Alkossatok párokat! Vitassátok meg, kellemes vagy kellemetlen hangzásúnak érzitek-e a következő verssorokat! Véleményetek indokoljátok!

	A verssorok hangzása	
	kellemes, mert...	kellemetlen, mert...
„Lágyan ülnek ki a boldog halmokon a hullafoltok. Alkonyúl.” (József Attila: „Költőnk és Kora”)		
„De mi réjja riad? de mi ördögi zaj, Rekegő szitok és otromba kacaj, Hogy reszket az egyház tornya?” (Arany János: Az ünneprontók)		
„Valahonnan az erdőszélről Viszkető kis szelek sziszegnek [...]” (Tóth Árpád: Fénylő búzaföldek között)		
„Felhőn vet ágyat már az alkonyat s a fáradt fákra fátylas fény esőz. Kibomló konttyal jó az édes ősz.” (Radnóti Miklós: Szeptember)		

b) Melyek azok a hangok, amelyek fokozzák a fenti versrészletek zenei hatását?

c) Próbáljátok meg válaszolni a költő által feltett kérdésekre!

„Mért volna szebb szó a menny, mint a genny? Mért szebb a lángholó, mint a felséges mángorol? És így tovább, a húr és a búr, a hang és a gang, a lehellő és a le-ellő, csupa expresszivitás mindegyik. És ha már a leheletnél tartunk, ugyan mért választja el egy világ a »lehel« igét a Lehel hűtőszekrénytől?”

(Nemes Nagy Ágnes: Szó és hangzás)

A beszéd zeneisége

A beszéd **akusztikai jelenség**, a rezgő levegő által létrehozott hullámokból áll éppen úgy, mint a zene. A beszéd ugyanakkor **fiziológiai jelenség is**, hisz a hangokat izmaink és a hangképző szervek által képzett akadályok segítségével hozzuk létre. Az tehát, hogy az egyes hangok, hangkapcsolatok milyen akusztikai és fiziológiai élményt nyújtanak, hozzájárul ahhoz, hogy milyen érzelmeket, hangulatokat kapcsolunk hozzájuk. Bár a szavak hangulatát elsősorban a fogalmi jelentésük határozza meg, vannak olyan

szóhangalakok, amelyeket képzési sajátosságaik és akusztikai hatásuk miatt szebbnek érzünk (pl. *fülemüle, szírom, pille*), míg másokat egyhangúságuk, illetve a magánhangzóik és mássalhangzóik aránytalansága miatt kellemetlenebbnek (pl. *versenyezne, struktúra, stramm, fiaie*).

Nemcsak az egyes hangoknak, hangkapcsolatoknak van zenei hatása, hanem a szövegfonetikai eszközöknek is, például a hanglejtésnek vagy a tempónak.

A szépirodalom tudatosan használja fel a nyelv zenei elemeit üzenetek közvetítésére.

A hangok minősége

A beszédhangok fizikai tulajdonságaik miatt alkalmasak tehát arra, hogy velük „utánozzuk” a természet, a tárgyak és az ember keltette hangokat (pl. *cseng, ciripel, huhog, hörög, rikácsol*), illetve általuk mozgásokat, lelkiállapotot tükrözzünk vissza (pl. *mocorog, baktat, csücsörít, rogyan, bamba, sunyi*). A hangutánzó és a hangulatfestő szavak a szókészlet többi elemétől abban térnek el, hogy hangalakjuk utal a jelentésükre.

Azonban nem csak a hangutánzó és a hangulatfestő szavak képesek hangulatokat, érzelmeket felidézni. A költők nagy gondot fordítanak az alkotás során a megfelelő hangzású szavak kiválasztására. Módszerük az, hogy az egyes hangok vagy hangcsoportok előfordulási arányát egy hétköznapi szöveghez képest megnövelik. Természetesen önmagában egy hangnak sincs stílusértéke. **A szavak zeneisége összekapcsolódik a jelentésükkel**, felerősítve hatásukat (pl. „*Balgatag / álmaim / elzilált / lim-loma, / távoli, / szellemi / lant-zene, / Ilona.*” Kosztolányi Dezső: *Ilona*), vagy éppen feltűnő ellentmondásba hozva a verszenét a tartalommal („*Zizzen a / szívemen / szerelem / szórszála/ ha hallom / a neved, / Borbála, / Borbála.*” Varró Dániel: *Borbála*).

Előfordul, hogy a művész más nyelvből vett szavakat épít a szövegbe, és az idegen nyelv zeneiségét használja arra, hogy jelentéseket közvetítsen (pl. „*Linksre ferdül, rechtsre fordul, / spicce van tán némi bortul, /púder rejti hév színét, / illik néki a minét.*” Babits Mihály: *Gáláns ünnepek*).

A hangszimbolika* (más szóval hangfestés) a beszédhangok zenei hatásán alapul. A költő a hangok kiválasztása és elrendezése által hangulatokat, érzéseket fest le, üzenetet közvetít.

A MÁSSALHANGZÓK ZENEISÉGE

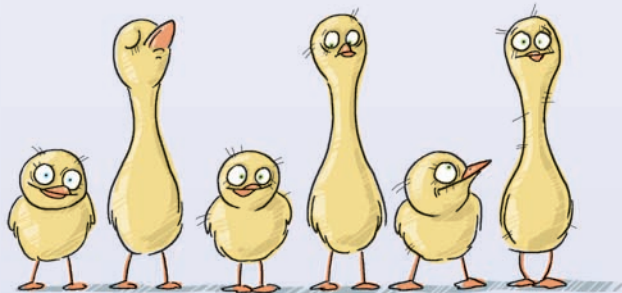
- A **zöngés** mássalhangzók a zöngé miatti rezgés következtében általában sokkal kellemesebb hangzásúak a hallgató számára, mint a **zöngétlenek** (pl. *sziszeg/zizeg, toppan/dobban*).
- A **felpattanó zárhangok** (pl. *k/g; t/d; p/b*) ejtése feszes. Kimondásukkor először izmaink megfeszülnek, majd a levegő szinte „kirobban” a szánkából, ezért ezek a hangok gyakran sugároznak agresszivitást, különösen a csak zörejt tartalmazó zöngétlen zárhangok (pl. *trombita, pattan, kattog*). Hasonló szerepet játszik az izommunka a **pergőhang** esetében is (pl. *harsan, morog*).
- A **részhangok** egy részének (pl. *s/zs; sz/z; h*) kiejtésekor a levegő egy szűk résen halad át, súrlódik, ezért ezek a hangok különösen alkalmasak sziszegő/susogó/zizegő hanghatások utánzására (pl. *pisszegés, suhanás, zörög*).
- Mivel az **oldalsó hangnak** nevezett *l* és az **orrszagok** közül a *m, n* hang ejtésekor a levegő szabadon áramlik ki a száj-, illetve orrüregben keresztül, és súrlódás sincs az ejtéskor, ezeket a hangokat kellemesebbnek, puhábbnak érezzük (pl. *málna, lomha, mállik*).
- A *gy, ty* és *ny* **szájpadlášhangok** kiejtésekor nyelvünk nagyobb felületen érintkezik a szájpadlással, mint a többi hang kiejtésekor, ezért ezek a hangok „nedvesebbek” (pl. *motyog, lagymatag, nyammog*).
- A **hosszú mássalhangzók** lelassíthatják a szavak, illetve a verssor ritmusát (pl. *cammog, kullog*), és felerősítik a mássalhangzók minőségének hatását (pl. *potyog/pottyán; locsog/loccsan*).

Hogyan tér el a magyar nyelv hangjainak kiejtése az általatok tanult idegen nyelv hangjainak kiejtésétől? Hozzatok példákat!

A MAGÁNHANGZÓK ZENEISÉGE

- A boldog ember hangszíne világosabb, a szomorúé mélyebb, ezért a **magas** magánhangzókat (pl. az *i, ü, é* hangot) vidámabbnak, világosabbnak, a **mély** magánhangzókat (pl. az *a, u, o* hangot) pedig sötétebbnek érezzük. A magas és mély hangok váltogatásával kavargó hatást is el lehet érni (pl. „*Hunyom szemem álomra, / setét eperlevelek / hullanak a vállamra.*” József Attila: *Bánat*).
- A **hosszú magánhangzók** nagyobb aránya egy versben növeli a zeneiséget, hiszen a hangok közül a magánhangzók a legzöngésebbek. A hosszú magánhangzók használatakor a vers lelassul, míg a rövid magánhangzóknál felgyorsul (pl. „*por száll, bombás gép száll / a por felett, / gáz pólyálja / a gyöngye gyermeket [...]*” Radnóti Miklós: *Áprilisi vers gyerekhangra*).
- Az **ajkkerekítéssel képzett** magánhangzók ejtésekor (pl. *ü, ö, o*) az ajkunkat csücsöritjük, ezért ezeket a hangokat „gömbölyűbbnek” érzékeljük (pl. „*Irgó-pörgő boszorkányszél / Táncol sárga sánta tölcser / Ireg-forog-pörög a rög / kerekednek kergető körök*” Kiss Dénes: *Ördögszekér*).

A szövegfonetikai eszközök használata

Beszéd közben érzéseink és gondolataink tudatalanul is befolyásolják hangszínünket, hangereőnket, beszédtempónkat. Ha félünk, elszorul a torkunk, és ez kihat a hangszínünkre, ha örülünk, gyorsan és hangosan beszélünk, ha pedig valamin elgondolkodunk, beszédünkbe hosszabb szüneteket iktatunk. A **szövegfonetikai eszközöket** azonban tudatosan is **felhasználjuk arra, hogy mondanivalónknak többletjelentést**

Beszélgétek meg, hogy fel lehet-e ismerni a különböző zenei stílusokat a ritmusukról! Hozzatok példákat!

adjunk: hogy kifejezzük vele az elmondottakkal kapcsolatos érzelmeinket, nyomatékosítsuk a lényegét, vagy ébren tartjuk a hallgatóság figyelmét.

A szövegfonetikai eszközöket valamennyire **írásban is tudjuk érzékeltetni:**

– a hangoztatási módokra való **tartalmi utalással** (pl. *suttogta rekedten; vijjogta, mint egy sas*);

– a **központozás segítségével** (pl. három pont vagy felkiáltójel használata);

– a **szórenddel és a mondatok hosszának megválasztásával** (pl. – *Megjöttél?* – *Igen.* – *És elégezted, amit kértem?* – *Mit gondolsz?*).

A költői nyelvben a fentiekén kívül más lehetőségek is vannak a beszéd zenei eszközeinek tükrözésére, ilyenek például a ritmus, az áthajlás, az alliteráció és a rím.

A RITMUS

A nyelvi ritmus **hallható egységek szabályos váltakozása, rendezett ismétlődése.** A nyelv alapvetően ritmusegységekbe szerveződik: a hétköznapi beszédnek is van ritmusa, de ez természetesen nem olyan szabályos, mint a szépirodalom nyelvée. A köznapi beszéd ritmusa az **érzelmerkifejezésen** kívül az **értelmezést**, a lényeg kiemelését segíti. A szónoki beszédben a szónok is törekszik ritmusra: ismétlésekkel, a párhuzamos, ritmust teremtő mondat szerkesztéssel, a mondatok, tagmondatok hosszának tudatos megválogatásával.

A szöveg ritmusának tudatos alakításával a szépirodalmi nyelvben is többletjelentést lehet adni a mondanivalónak.

A ritmus erősítheti a szöveg jelentését:

- lassíthatja, vontatottá vagy ringatóvá teheti a verset:

*„Lágy ez a vers, puha ritmusa alatt;
s mint az eső, beterít;
ágy ez a vers, aki benne elalhat,
álmaival betelik.”*

(Baka István: Őszi esőzés)

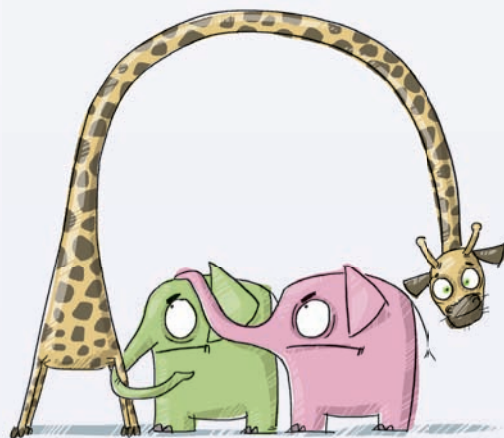
- felgyorsíthatja, zaklatottá vagy játékosá teheti a művet:

*„Majd ég dörrent, felhő repedt,
hosszúhajú zápor esett
és csattogva szerteszállt;
tócsába vert lepke hevert
s kapálgatva vizet kevert
a fulladó sok bogár.”*

(Radnóti Miklós: Zápor után)

- utalhat más költőkre vagy stíluskorszakokra. Radnóti Miklós 1944-ben a munkatáborban írt hexameteres versei a kultúra örök értékeit, a művészet erejét szembesítik a világ borzalmaival: „Látod-e, esteledik s a szögesdróttal beszegett, vad / tölgykerítés, barak oly lebegő, felszívja az este.” (Radnóti Miklós: Hetedik ecloga).

A költői nyelvben a ritmus alapegysége a szótag. A szótagokkal többféleképpen hozhatunk létre ritmust:

- A **hangsúlyos verselés** alapja a hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok szabályos váltakozása (pl. „**E**ttem szőlőt / **m**ost érik. // **V**irág Erzsit / **m**ost kérik.” magyar népdal).
- Az **időmértékes verselés** alapja egy-egy szótag kiejtésének időtartama (pl. „**R**oskad a kásás hó, **c**seperészet a bádogeresz már [...]” József Attila: Flóra).
- Ha mindkét ritmuselv egyszerre érvényesül egy versben, **szimultán verselésről** beszélünk (pl. „**G**yász pecsétje / **k**edvesemnek! / **F**ejtsd ki végre, / **m**it hozál!” Csokonai Vitéz Mihály: A fekete pecsét).

Az ÁTHAJLÁS*

A versben a verssor ritmikai egység. A „szabályos” verssorban a sorvég mint ritmikai egység egybeesik a versszöveg nyelvi egységével. Az áthajlásban (enjambement) a sorvégnél **félbeszakad a sor végén található szószerkezet vagy mondat**, és egy része átkerül a következő sor elejére. Minél szorosabban összetartozó kapcsolatot vág el a sorvég (pl. alanyt és állítmányt, jelzőt és jelzett szót, egy összetett szó elő- és utótagját), annál erőteljesebb az áthajlás.

- Az áthajlással **utánozható az élőbeszéd ritmusa**. Izgatottá, áradóvá teheti a vers folyását:

*„Hazudtam, ha a
szemébe néztem: csak mutattam; és
ha kezét fogtam, nem azt fogtam; és
ha haját, nem azt húztam félre; és
ha vele: nem vele beszéltem [...]?”*

(Szabó Lőrinc: Tücsökgzene 174)

Vitassátok meg, lehet-e ritmusa a fényképeknek,
festményeknek! Véleményeteket indokoltjátok meg!

- Az eljárás által egyes szavakat ki is lehet emelni, nyomatékositani:

„Téged dicsóít a Zenith és a Nadir.
A szélvésznek bús harca, az égi láng
Villáma [...]”

(Berzsenyi Dániel: Fohászkodás)

- Az áthajlás vizuálisan le is festheti a mondanivalót:

„Mint házfalat a vadszőlő, befut
És összetart az emlékezetem [...]”

(Baka István: Vadszőlő)

AZ ALLITERÁCIÓ*

Az alliteráció a szavak kezdőhangjának ismétlődése egy verssoron belül vagy több versoron át.

- **Felerősíti** az alliteráló hangok hanghatását (pl. „Barlangjába belől bömböl a mord medve. –” Csokonai Vitéz Mihály: *Az estve*).
- Szorosabban összeköti, és ezáltal **ki is emeli a szavakat** (pl. „erölködik ám az erkölcs / zsigereim zsugorgatja / ne bolondozz a belemben / ne kopogj a kebelemben” (József Attila: *Szól a szája szólítatlan...*).
- **Játékossá is teheti a verszenét** (pl. „Bús donna barna balkonon / mereng a bíbor alkonyon.” Babits Mihály: *Messze... messze...*).

A RÍM

A rím a verssorok végén elhelyezkedő hangcsoportok összecsengése. A vers egyik legfontosabb akusztikai eleme, ugyanakkor nincs rá feltétlenül szükség ahhoz, hogy egy szöveget versnek tartsunk (pl. antik időmértékes verselés, modern szabadversek).

Mivel a rím ismétlődésen alapul, **ritmust ad a szövegnek**, hiszen jelzi a sorok határát. A sorok hosszától és ezáltal a rím��avak egymástól való távolságától is függ, hogy a vers tempóját milyen gyorsnak érzékeljük.

A **ríműszavak kiemelkednek a vers szavai közül**, nyomatékot kapnak, ezért különösen alkalmasak üzenet közvetítésére.

A rímek **hangulatot is** közvetíthetnek. A különös csengésű rímek, például a kancsal rím, játékosságot sugároznak. (pl. „Jó autó a Porse, / száguldás a sorsa.” Lackfi János: *Legjobb autók*).

Beszédművelés

A szóbeli kommunikáció zökkenőmentessége érdekében szükségünk van a tiszta, jól érthető beszédre. Míg az esetleges beszédhibákkal a logopédia foglalkozik, a beszédművelés segítségével a tiszta kiejtést, a szöveg zenei eszközeinek tudatos használatát lehet megtanulni. A megfelelő levegővételt, a levegő helyes beosztását – ami a jól érthető beszéd alapja – légzőgyakorlatokkal lehet fejleszteni. A hangadó gyakorlatokkal a megfelelő hangszín- és hangerőválasztást tudatosíthatjuk. A kiejtésgyakorlatok célja a beszédhangok és a hangkapcsolatok pontos, jól artikulált ejtése, a megfelelő beszédritmus kialakítása. A kifejező gyakorlatokkal a szövegértelmezésünkön javíthatunk. Megtanulhatjuk, hogyan tagoljuk mondandónkat megfelelő hangsúlyozással és kifejező intonációval annak érdekében, hogy beszédünk első hallásra is érthető legyen: a túl sok hangsúly vagy a téves hangsúlyozás, valamint a helytelen hanglejtés félreérthetővé teheti a mondandónkat.

Rendezetek versenyt, ki tudja egy levegővel elmondani Dsida Jenő Arany és kék szavakkal című versét!

A szövegszerkesztés a szépirodalmi szövegekben

1

Az alábbiakban Kosztolányi Dezső *Paulina* című novellájának részletét olvashatjátok központozás nélkül. Tagoljátok mondatokra a szöveget, és lássátok el írásjelekkel! Beszéljétek meg, mi alapján döntöttetek!

az Aventinuson volt egy kurtakocsmá matrózok jártak oda éjszakánként s piros bort iddogáltak Paulina a kis maszatos konyhalány hordozta a tálakat vörös haja volt és kék szeme egyszer amint elhaladt egyik asztal mellett a pörkölt hallal valami kappadóciai hajóács ijedten a tunikájához kapott és föluggrott hol a pénzem megloptak tolvaj rivallt tolvaj kavarodás támadt közben a tolvaj egy hajóslegény kerekét oldott ez volt mondták többen s körülvették Paulinát a lármára az utcáról két praetori katona rontott be csörrenő karddal az éji őrség elővették a rabszolgalányt ide azzal a pénzzel nincs nálam akkor velünk jössz babám nem sikított Paulina nem én ártatlan vagyok s meg se moccan indulj vezényelt az egyik katona az alacsony és kancsal s úgy meglökte a lányt hogy az kitántorgott az utcára ott megint csak állt mint a cövek erre a másik katona a magasabbik a karjához ért ne nyúlj hozzám ordította a lány hagyj engem mert megharaplak a katona nevetett

2

Olvassátok el a szöveget, majd válaszoljatok a kérdésekre a mű szerkezetével kapcsolatban!

- Mi a szöveg fókuszmondata?
- Melyek a szöveg kulcsszavai?
- Mi jellemző a szöveg tartalmi-logikai előrehaladására?

Márai Sándor: A boldogságról

Boldogság természetesen nincsen abban a lepárolható, csomagolható, címkézhető értelemben, mint ahogy a legtöbb ember elképzelem. Mintha csak be kellene menni egy gyógyszertárba, ahol adnak, három hatvanért egy gyógyszert, s aztán nem fáj többé semmi. Mintha élne valahol egy nő számára egy férfi, vagy egy férfi számára egy nő, s ha egyszer találkoznak, nincs többé félreértés, sem önzés, sem harag, csak örök derű, állandó elégyűlttség, jókedv és egészség. Mintha a boldogság más is lenne, mint vágy az elérhetetlen után!

Legtöbb ember egy életet tölt el azzal, hogy módszeresen, izzadva, szorgalmasan és ernyedetlenül készül a boldogságra. Terveket dolgoznak ki, hogy boldogok legyenek, utaznak és munkálkodnak e célból, gyűjtik a boldogság kellékeit – a hangya szorgalmával és a tigris ragadozó mohóságával. S mikor eltelt az élet, megtudják, hogy nem elég megszerezni a boldogság összes kellékeit. Boldognak is kell lenni, közben. S erről megfeledkeztek.

Az alábbi szövegek Fecske Csaba egyik versének szavai versszakonként ábécérendbe szedve. Írj verset a megadott szavakból! Adj címet is a versednek! Mondd el, hogy megoldás közben hogyan gondolkodtál!

a ballagott durva egy fehér görnyedt hátán kecske megkopott mint nyírfahídon ócska öreg szakállú szálú szőnyeg szőre

a a akár aki bámult este fojt hosszan magába már minden mint rám sérelmet sötétség szertefolyt tinta volt

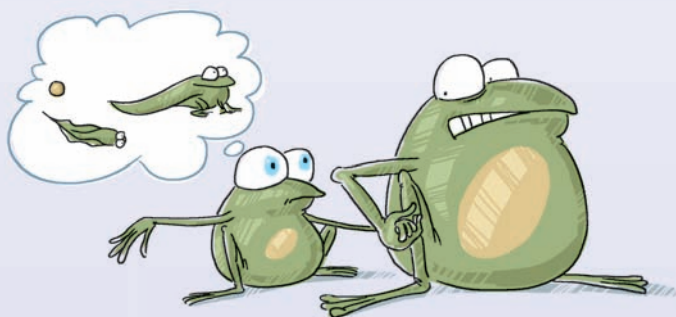
a a ballagott beezüstözte csak érő fennakadt fűben hegyes Hold lépkedett már ő réteket szarván tovább tőgyig

Szövegszerkesztés a szépirodalmi szövegekben

A művészi kommunikációban a szövegszerkesztés módja is fontossá válik. A műalkotás befogadása általában időben előrehaladva történik, ezért különös jelentősége van annak, hogy az üzenet elejétől a végéig milyen sorrendben találkozunk az alkotás nyelvi jeleivel.

A szöveget az alkotó vizuálisan tagolja (pl. felvonásokra, jelenetekre, fejezetekre, versszakokra), és ez a külső szerkezet gyakran egybeesik az alkotás belső szerkezeti egységeivel.

Az egyes műnemek szövegszerkesztési elvei különböznek egymástól.

Az elbeszélő művek

Az elbeszélő művekben a szerkezetet általában az **időrendiség**, a történet elbeszélésének menete határozza meg. Az **eseményeket** a műben megformált (akár szereplőnek is tekinthető) **narrátor beszéli el**. Az események elbeszélés módja általában előrehaladó (lineáris), de lehet benne a korábban történt eseményekre való visszatekintés is. A narrátor elindíthatja a történetet

a legelejétől, de a dolgok közepébe vágva (in medias res) is.

Főként a nagyobb terjedelmű epikai művekben több, párhuzamosan futó **cselekményszál**al találkozunk, melyek csak bizonyos pontokon találkoznak. Hosszabb terjedelmű elbeszélő művekben **epizódok** is vannak, melyek a cselekményhez lazábban kapcsolódó, az előrehaladást késleltető szerkezeti egységek. Feladatuk általában a feszültség növelése, illetve egy-egy szereplő elmélyültebb jellemzése.

A drámai művek

A drámai művekben a cselekmény **a szereplők párbeszédéből és monológjaiból** (a dikcióból), valamint **a szereplők tetteiből** (az akcióból) bontakozik ki. A szerzői utasításokból kapunk információt például a helyszínekről vagy a szereplők külsejéről.

Mivel a drámák főleg színpadi előadásra készülnek, az előadhatóság és a befogadhatóság érdekében **a drámai cselekmény sűrítettebb, mint az epikus művekben**. Csak egyetlen rövid időtartamú eseménysort mutatnak be, vagy néhány kulcsfontosságú jelenetet tárnak elénk.

A lírai művek

A lírai művek többnyire verses szövegek, ezért a hétköznapi beszédben általában a lírai művekre csak versként utalunk. A lírai művek legtöbbször **monologikus**, és a lírai én érzelmei, gondolatai, belső világának folyamatai jelennek meg bennük. Cselekményük általában nincs, de bemutathatnak rövid, pillanatképszerű jeleneteket.

A képen Vörösmarty Mihály *Csongor és Tünde* című művének előadásából láthattok egy részletet. Meséljétek egymásnak első színházi élményetekről!

A lírai művek szerkezetét a gondolatok logikai rendje biztosítja. Ez a logikai rend sokféle lehet.

1. A vers szerkezete leggyakrabban **retorikai elrendezésen** (pl. valamilyen retorikai alakzaton) alapul. Ilyen például:

- a **tétel – részletezés – konklúzió hármasságán alapuló szerkezet** (pl. Kölcsey Ferenc: *Himnusz*);
- a **szembeállításra, ellentétekre épülő szerkezet** (pl. Ady Endre: *A Szajna partján*). Ennek a típusnak különleges változata, amikor az ellentét az **elmében lejátszódó párbeszéd**ben (ún. kivetített belső vitaként) jelenik meg, mint például Kölcsey Ferenc *Zrínyi dala* című versében vagy Radnóti Miklós *Negyedik eclogájában*. Szintén az ellentétekre épülnek az idő- és értékszembesítő versek is (pl. Arany János: *Letésem a lantot*);
- az **ismétlődésre, párhuzamra, illetve keret, refrén használatára épülő szerkezet** (pl. Vörösmarty Mihály: *Ábránd*).

2. Bizonyos versek szerkezetét nemcsak az ok-okozati összefüggéseken alapuló logika, hanem a gondolkodás **képzettársításra épülő folyamata** is meghatározza. A belső monológok egy része is így épül fel (pl. Petőfi Sándor: *Világosságot!*). Ennek a szerkesztési módnak sajátos változata az **emlékezés folyamatán alapuló szerkezet**, melyben több időszík is megjelenhet (pl. Radnóti Miklós: *A la recherche*).

3. A vers szerkezete alapulhat egy **központi képen, szimbólumon, motívumon**, illetve a vers képeinek összefüggő rendszerén (Pl. Tóth Árpád: *Elégia egy rekettjebokorhoz*).

4. A vers szerkezetét meghatározhatja a **látvány leírása és a látványra adott válasz rendje** (pl. József Attila: *Téli éjszaka*). A tájleíró versekben a tartalmi-logikai gondolatmenetet a **térbeli elrendezés** is meghatározza (pl. a leírás rendje a távolabbi tájelemektől halad a közelebbiek felé vagy fordítva).

A versekben a kisebb szerkezeti részek elrendezése **arányos**, és sokszor **szimmetrikus**. Az idő- és értékszembesítő versek például általában két részre bonthatók, és a kisebb egységek tükörképszerűen felelnek meg egymásnak (pl. Arany János: *Ősszel*).

A kompozíció

A műalkotás **szervezett egész**, amelyben az egyes alkotóelemek egymást minden szinten **kölcsönösen meghatározzák és kiegészítik**. Ennek alapján beszélhetünk a mű kapcsán

- **vizuális szint**ről, azaz a szöveg tipográfiai elrendezéséről;
- **akusztikai szint**ről, azaz a zeneiséget megteremtő stíluseszközök rendszeréről, összefüggéseiről;
- **képi szint**ről, azaz az alkotásban megjelenő költői képek rendszeréről, összefüggéseiről;
- a **szavak szint**jéről, azaz az alkotásban megjelenő szavak rendszeréről, összefüggéseiről, a kulcsszavak hálózatáról;
- a **mondatok szint**jéről, azaz az alkotásban használt mondatok, és a mondatok szintjén megjelenő alakzatok rendszeréről, összefüggéseiről;
- a **szövegszint**ről, azaz a szövegépítés módszereiről, szervezőelveiről.

Ezek a **szintek egymással is összefüggenek, utalnak egymásra**, és így egyfajta rácsot hoznak létre. Ezt nevezzük a mű **kompozíciójának**.

1

- a) Alkossatok csoportokat! Beszéljétek meg néhány mondatban, milyen hatása van a hiányos mondatoknak az alábbi szövegrészletben! Mi indokolhatja a rövid mondatokat és a szöveg vizuális széttöredezettségét?

„A NAP most éri el a láthatár alját. Nagy mező. Távol hegyek. Hosszú sor feszesen álló honvéd. Hosszú sor huszár, talpon, a kantárt fogva.

Egy sor gúlábarakott fegyver.

Egy sor feszesen álló főtiszt.

Egy sor hadnagy, mindegyik kezében bokához állított zászló.

Egy hosszú sor ágyú.

Görgey elvágta a sorok előtt.

Görgey merev arccal ül lépésben haladó lován.

Rüdiger katonás merevséggel ül lépésben közeledő lován. Kezet nyújt.

Görgey és Rüdiger kézfogása.

Kürtszó. A zászló mind előre a földre dől.

De az emberek továbbra is fegyelmezetten, mereven állnak, – ahogy a katonai becsület kívánja.

Egy altiszt, merev állásán semmit se változtatva, jobbkezevel lassan pisztolyt emel halántékához.

Dörrenés.

Egy huszár hasonló merevséggel pisztolya egyik csövét lova fejébe sűti, a másikat a maga mellébe lövi.”

(Illyés Gyula: Két férfi)

- b) Írjatok rövid szöveget hasonló technikával, melynek témája az iskolai élet!

2

- a) Csoportban dolgozzatok! Olvassátok el az alábbi írást! Bontsátok fel az egyetlen mondatból álló szöveget mondatokká! Ahol szükségét érzitek, egészítsétek ki igékkel, és alakítsátok át múlt idejűvé! Hasonlítsátok össze az eredeti és az új változatot! Mit tapasztaltatok?
- b) Az eredeti novellából kihagytuk a címet és az utolsó mondatot. Adjatok ti címet a szövegnek, és írjatok hozzá egy mondatot úgy, hogy csattanós novellát kapjatok!

„A babkává illata, amint a forralt tej sűrű szagával keveredik; habzik a friss, langyos ital a piros pettyes bögrében; cukrok – fehéren-kéken áttetsző kockacukrok a tartóban; kenyér, ropogós héjjal, kövér zöldpaprikák halványan, szétgurulva és elvegyülve a szétcsattanó, vörös paradicsomokkal; a kettészelt paradicsom kicsurranó leve, a kis sárga magok, megcsap az újhagyma szaga a tálból, sok kusza gyökérszakáll, a zöld szárok, mint fura kis fácántollak; sószóró, fogvájók, kövér fahordócskában; s mindez kék-fehér abroszon, a kertben, az almafa alatt; foltokat vet az asztalra a nap, meg a rácsos székekre, a padra; a fa sátra alá betör a madarak füttye, darázs száll az éték fölé, dong, köröz, lecsap; áll a levegő, még friss, párás, de már melegszik; a nap a szilvafa fölött úszik, az áttetsző tengerben, valaki jön a kerti úton az ágyások között; hűvös az árnyék, a házfal tövében nedves a föld, de ahová a fény ér, ott már zörög a fű, reggel, nyári reggel, reggeli a kertben, nyolc órákor.”

3

Párokban dolgozzatok! Válasszátok ki az egyik képet, és találjátok ki hozzá egy olyan dilemmát, melynek megoldásán a kép szereplője vívódik! Írjátok rövid párbeszédet, mely a szereplő tudatában játszódik, s ezt a vívódást kivetített belső vitaként mutatja be! A két vitatkozó fél legyen a lélek és a test vagy a szereplő jó és rossz énjé!

A)

B)

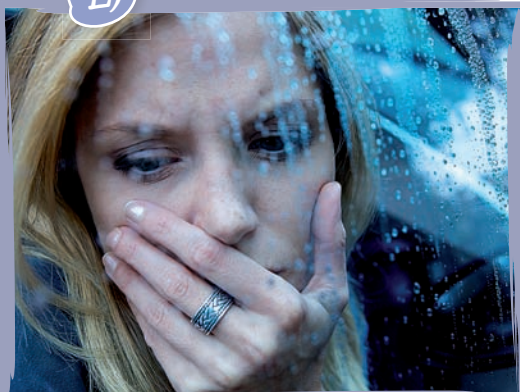
C)

D)

E)

F)

4

Olvasd el a verset! Készíts rövid értelmezést a vers mondatszerkezési sajátosságairól és írásjelhasználatáról!

Somlyó György: Őszi szonett

Hagyományos. De milyen hagyományos.
Rácsos nap. Hullámzó víz. Vadkacsák.
Szélcsend. És csönd. November-árvaság.
Csak a hullám. Mely hullámot utánoz.

A természet. Ismétli önmagát.
A szokásos. De még milyen szokásos.
A szél. Nem fúj. Nádszál sem ér a sáshoz.
Az ok. Mintha nem tudná az okát.

Ma nincs szél. Csak a tegnapi. A tegnapi-
Előtti. Mely a mélyből újra felcsap.
Önmagát önmagával mozgató.

De nem. Vihar nem lesz. A nyár. (Viharnak
S márnak gerjesztője.) Rég kihamvadt.
Ne hidd. Hogy tükröt tart eléd. A tó.

5

a) Olvasd el a humoros szövegrészletet! Mi jellemzi a szöveg időrendjét? Mit gondolsz, miért éppen ilyen az elbeszélés rendje? Milyen mondanivalója lehet a történetnek?

„A következő percben lábbal fölfelé kibuktam a Dunából, és felugrottam a Margit hídra. Arcra Buda felé, szépen hazamentem Pestre, háttal fölmentem a harmadik emeletre, bezártam az ajtót, mire az kinyílt, végighátráltam az előszobán, és visszaültem a díványra.

Egy percre távoztam. Visszahátráltam a szobába, és emésztetni kezdtem. Csakhamar készen volt az ebéd, az inasom hátrafelé behozta a piszkos tányérokat, én visszaültem a székre, és a gyomromból a már elkészült jóféle túrós tésztát villával és késsel beleraktam a tányérba. Összeragasztottam a hússzeleteket, ami nagyon jó volt. Miután a levest is kikanalaztam a szájból, felálltam és megnéztem az órát. Fél egy volt, tizenkettőre a hivatalba kellett lennem, gyorsan kihátráltam a szobából. A számba dugott cigarettavég mindig nagyobb lett, végre rágyújtottam, és beletettem a zsebembe.”

(Karinthy Frigyes: A tanulság)

b) Fejezd be a történetet úgy, hogy a csattanója

- komoly tanulságra hívja fel az olvasó figyelmét,
- humoros legyen!

6

- a) Ahhoz, hogy egy szöveget értelmezzünk, szükségünk lehet előzetes ismeretekre. Milyen háttértudás kell ahhoz, hogy megértjük a következő novellát? Keressétek meg benne azokat a szavakat, kifejezéseket, amelyek segítenek a megoldásban!

Örkény István: Az otthon

A kislány még csak négyéves volt, emlékei bizonyára összemosódtak, s az anyja, hogy tudatosítsa benne a küszöbön álló változást, odavitte a szögesdrót-kerítéshez, és messziről megmutatta a szerelvényt.

– Nem is örülsz? Ez a vonat visz haza.

– És akkor mi lesz?

– Akkor otthon leszünk.

– Mi az, hogy otthon? – kérdezte a gyerek.

– Ahol azelőtt laktunk.

– És ott mi van?

– Emlékszel még a mackódra? Talán a babáid is megvannak még.

– Anyu – kérdezte a gyerek. – Otthon is vannak örök?

– Ott nincsenek.

– Akkor – kérdezte a kislány – onnan meg lehet majd szökni?

- b) A párbeszéd formát alakítsátok át úgy, hogy a narrátor meséli el az eseményeket! Beszéljétek meg, hogyan változott a történet hatása!

7

- a) Fogalmazd meg gyerekkorod egyik meghatározó eseményét úgy, hogy ne a történések elején, hanem a közepén vagy éppen a megoldással kezd a mondanivalód!
- b) Csoportban olvassátok el egymás szövegeit, és beszéljétek meg, hogyan változik egy történet hatása, ha nem az elején, hanem a közepén vagy a végén kezdődik az elbeszélés!

8

Az alábbi vers hiányos mondataiból egy történet kerekedik ki. Írd le saját szavaiddal az eseményeket!

Tóth Krisztina:

Most viszik, most viszik

Ne vidd el kérlek
a függönyt, amit együtt,
és vidd el, kérlek,
az ágyat, amin együtt,
de hagyd meg, kérlek,
a képet, ahol együtt,
– meg a létrát, mert nem érem fel
ésszel, hogy most viszik
az ágyat

szuszogva viszik
a kétszemélyes koporsót,
és alig fér ki
az ajtón. Mész utánuk
karodban a
fekvő ruhákkal: mintha
alélt mennyasszonyt
emelnél át a
küszöbön.

9

Válassz ki egy számodra kedves verset, majd a szóhasználatának, mondat szerkesztésének, valamint felépítésének tanulmányozása után írd hozzá tükörverset, mely tükörszerűen párhuzamban vagy ellentétben áll az eredeti vers megformálásának módjával!!

10

a) Írd rövid novellát az alábbi mondatok köré!

„Éreznem kellett, hogy ez nekem, csak nekem szól. Úgy rémlett, hogy egy meseországba csöppentem, ahol legtitkosabb kívánságom is teljesedik.”

b) Olvassátok fel egymásnak a műveket, majd beszéljétek meg, kinek melyik tetszett a legjobban, és miért?

11

a) Hasonlítsd össze a két verset a stílusesszók használatának bemutatásával! Az alábbi kérdések segítenek a megoldásban!

- Mi jellemző a versek írásjelhasználatára, szóhasználatára és mondat szerkesztési eszközeire?
- Milyen alakzatok találhatók a versekben? Mi a funkciójuk?
- Hogyan tükrözik a vers stílusesszói a gyermeki látásmódot?
- Megjelenik-e a felnőtt látásmód a versekben, s ha igen, hol?

Csorba Győző: Világ körüli utazás

Egyik fától másikig
 egyik gyomtól másikig
 egyik rögtől másikig
 egyik úttól másikig
 egyik padtól másikig
 egyik karótól másik karóig
 egyik tőkéből másikig
 egyik madártól másikig
 egyik rovarról másikig
 egyik virágtól másikig
 egyik árnyéktól másikig
 és mindegyiknél meg-megállva
 mindegyiket elnézve hosszan
 megtapogatva meghallgatva:
 világ körüli utazás
 életre szóló utazás
 halálig tartó utazás
 száz és ezer tapasztalat
 kicsi a kert
 kicsi a kert
 bejárhatatlan
 fölfedezhetetlen

Szabó Lőrinc: A szem örömei

Szerettem a szép, sima köveket,
 nyulak szőrét, a selymes füveket,
 jó agyagot, fűzgaly fehér husát,
 melyről úgy lejön a bőr, katicák
 piros hátát, fekete pettyeit,
 elnézni, a halak hogy kergetik
 egymást a vízben, hogy játszik a nap
 az lpoly tükrén s a tükre alatt,
 fecskéfű vérét, kutyatej tejét,
 nagy napraforgók oroslánfejét,
 a zizegő szalmavirágokat,
 a szomorú és szelíd lányokat,
 aranyzöld gyíkok lüktető hasát,
 gőz fátylait, felhők habtorlaszát,
 a lepkéket, s nagyon a pókokat
 s csöves vagy napernyős hálójukat,
 s legjobban azokat a perceket,
 amikor nem tudtam, hogy mit teszek.

b) Egy egyoldalas elemzésben fogalmazd összefüggő szöveggé gondolataidat!

TARTALOMJEGYZÉK

A szövegtípusok

A szövegtípusok osztályozása	8
Az iskolában használt szövegtípusok	20
A továbbtanuláshoz és a munka világában szükséges gyakorlati szövegtípusok	34
A digitális kommunikáció szövegtípusai	44
Összefoglalás	52

A stílusrétegek

A nyelvi stílus	54
A stílus kifejezőereje	62
A stílusrétegek. A társalgási stílus	70
A tudományos stílus	78
A publicisztikai stílus	84
A hivatalos stílus és a szónoki stílus	92
Összefoglalás	100

A nyelvi szintek jelentéstana és stilisztikája

A hétköznapi és a művészi kommunikáció	102
A szöveg vizuális elrendezése	111
Zeneiség a hétköznapi és a szépirodalmi szövegekben	120
A helyesírás stilisztikai változatai (emelt szint)	130
A képszerűség eszközei a hétköznapi és a szépirodalmi szövegekben I.	132
A képszerűség eszközei a hétköznapi és a szépirodalmi szövegekben II.	141
A szó a hétköznapi és a szépirodalmi szövegekben I.	148
A szó a hétköznapi és a szépirodalmi szövegekben II.	159
Az alakzatok a hétköznapi nyelvben és a szépirodalomban	169
A szövegszerkesztés a szépirodalmi szövegekben	178
Összefoglalás	188

Forráshasználat

A könyvtár és a számítógép szerepe az információszerzésben. A forráshasználat szabályai	190
Az egynyelvű szótárak	197
Összefoglalás	205

Függelékek

Új szakszavak jegyzéke	206
Forrásjegyzék	207
Képjegyzék	207

Kiadja a Mozaik Kiadó, 6723 Szeged, Debreceni u. 3/B., Telefon: (62) 470-101
E-mail: kiado@mozaik.info.hu • Honlap: www.mozaik.info.hu • Felelős kiadó: Török Zoltán
Készült a Dürer Nyomda Kft.-ben, Gyulán • Felelős vezető: Kovács János
Terjedelem: 23,01 (A/5) ív • Tömeg: 424 g • 2013. december • Raktári szám: MS-2371U